

Divisió territorial de Sant Pere de Rodes al segle xv

El present article s'emmarca amb l'estudi del capbreu de la Cellereria de Sant Pere de Rodes i en la donació feta l'any 974 pel comte Gausfred d'Empúries a l'abat, aleshores una muntanya encara dominada per la boscúria i l'escassa població. Un instrument que ens permet endinsar-nos en una època poc coneguda i poc documentada, en què tothom es trobava sotmès al poder monàstic. Geogràficament, ocupava el nord-est del comtat, a la pràctica la totalitat de l'extrem septentrional del cap de Creus i la seva projecció marítima, corresponent al tram més oriental dels Pirineus axials. En total una extensió superficial equivalent a cinquanta quilòmetres quadrats, envoltats per cinquanta de perímetre i divuit de façana litoral.

L'elevat volum d'informació desplegat pel capbreu resultarà molt útil a qui vulgui investigar-ne temàtiques com la geografia, l'economia, la història, la toponímia o la genealogia. En aquesta ocasió, centrarem en els aspectes humans i organitzatius de Sant Pere de Rodes a mitjan del segle xv, quan el cenobi encara no s'havia recuperat dels estralls de la pesta negra de l'any 1348, com evidència un període de decadència, avaluable pel gran nombre

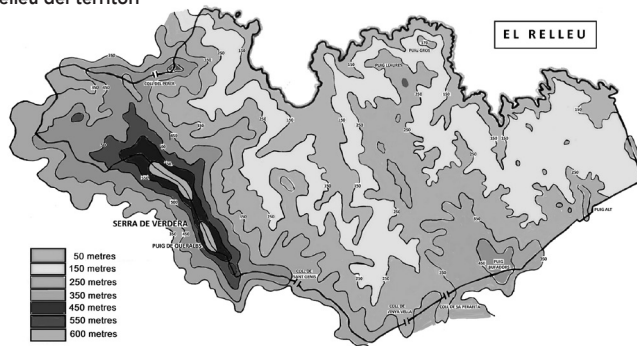

Arnald Plujà i Canals,
mestre i historiador
(Llançà)

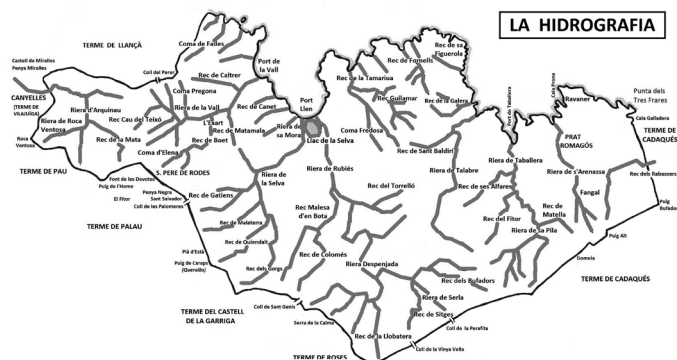
Donació del comte Gausfred a l'abat

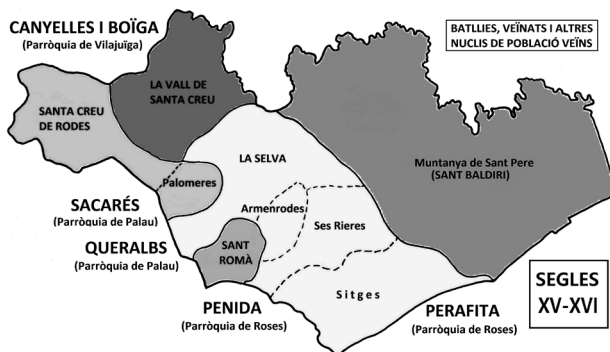
Relleu del territori

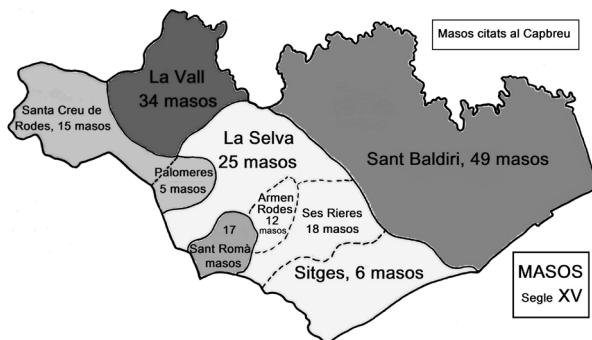
La xarxa hidrogràfica

Batllies i veïnats de la demarcació

Distribució dels masos

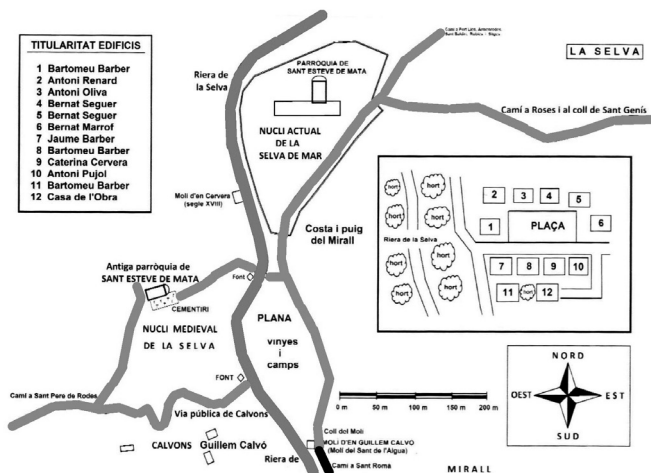
de masos abandonats, terres ermes que abans eren vinyes, cases derruïdes i més de vint joves emigrats. En definitiva es tracta d'una etapa de transició entre l'esplendor del monestir fins a la primera meitat del segle XIV, l'acabament d'un cicle i el començament d'un de nou més simplicat.

El capbreu de la Celleria de Sant Pere de Rodes fou redactat entre el 16 de març de 1420 i el 2 d'abril de 1429 pel notari Guillem Ferrer, que exercia sota l'autoritat de l'abat Esteve d'Agramunt. La còpia, traduïda i transcrita per la medievalista Sònia Masmartí i Recasens, ens ha permès avaluar, interpretar i finalment publicar el contingut de l'excel·lent radiografia que comprèn 136 folis i que es troba en molt bon estat de conservació. L'escriptura, amb el títol de *Capbreu dels drets i rendes de la celleria del monestir de Sant Pere de Rodes, de l'orde de Sant Benet*, després de diversos trasllats, està dipositada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), a la secció de Monacals-Hisenda i amb el número de volum 1011.

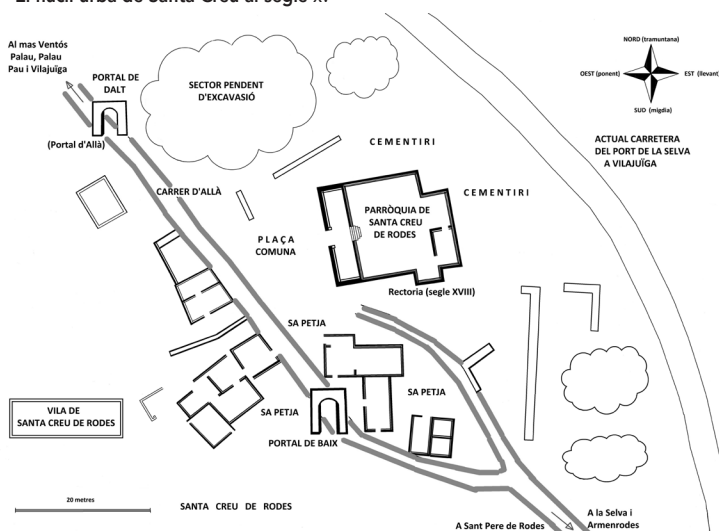
Al segle XV, la població disseminada de Sant Pere de Rodes superava la urbana. El capbreu cita 359 capbreuants (uns 1.500 habitants) i vuitanta-un masos. Per distribució geogràfica, 12 corresponien a Armenrodes, 25 a la Selva, 34 a la Vall, 5 a les Palomeres, 18 a ses Rieres, 49 a Sant Baldiri, 17 a Sant Romà, 15 a Santa Creu de Rodes i 5 a Sitges. Per entendre tan elevada densitat, cal considerar l'accidentat relleu, un reguitzell de minúscules valls que feien duplicar la gleba de terra i la densa xarxa hidrogràfica de recs i rieres que drenaven el territori, sense obviar l'edafologia, una espessa coberta vegetal de suros, roures i alzines que, una vegada desbrossats eren de gran fertilitat i d'una pluviometria més elevada que l'actual. En general, eren masos molt propers uns als altres, i a menys d'un quilòmetre de distància del mar.

La part religiosa constava de dues parròquies: Sant Esteve de Mata i Santa Creu de Rodes, i de tres esglésies o capelles adscrites: Sant Fruitós de la Vall, Sant Baldiri de Taballera i Sant Salvador de Verdera. Políticament estava dividit amb tres batllies: La Vall de Santa Creu, la Selva de Mar i Sant Romà; cinc veïnats: Sant Baldiri, Armenrodes, Ses Rieres, Palomeres i Sitges, mentre que Santa Creu de Rodes, antiga capital i centre neuràlgic, amb universitat, batlle, síndic, 4 eclesiàstics, notari i cavallers, ja estava en ple

El nucli urbà de la Selva al segle XV

El nucli urbà de Santa Creu al segle XV

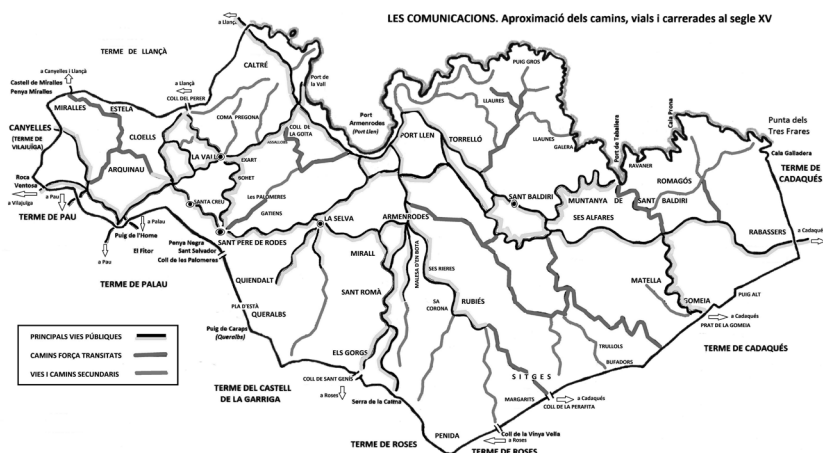

decaïment, en menys d'un segle perd la condició de parròquia i desapareixen els veïnats d'Armenrodes, Rubiés, Palomeres i Sitges, fins a quedar el districte reduït a les batllies de la Selva de Mar, la Vall de Santa Creu i la muntanya de Sant Baldiri, totes unides i representades a la Selva per un cònsol.

El nucli urbà de la Vall al segle xv

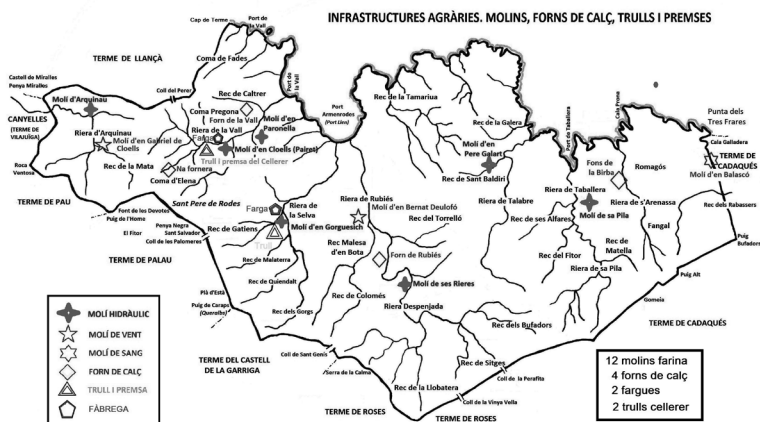

Les comunicacions

La demografia del segle xv adoptava diferents modalitats; Santa Creu era un poblat format per vuit homes, dues dones casades, quatre vídues i dues filles; al veïnat de les Palomeres perduraven els masos de les pubilles Margarida i Clara; a la vall de Sant Romà, set propietaris es repartien deu masos: Calvó, Surià, Barceló, Suriana, Colls, Casaldalt i

Les infraestructures

Julià; la Selva de Mar cita quaranta capbrevants i vint-i-nou cases al nucli urbà; la vall de Rubiés tenia els masos Rubiés, Sunyer, Bosch, Ros, Sastre, Gorin i Deulofó; Esteve Dalmau era l'únic resident de Sitges; a Sant Baldiri quedaven dempeus la meitat dels cinquanta masos existents; al vilar d'Armenrodes tres: Morres o Montroses, Albarich, Bota i Duguert: a la Vall de Santa Creu hi havia vint-i-tres capbrevants i vint-i-sis cases entorn de la capella de Sant Fruitós i quinze masos, part d'ells derruïts (1).

Pel que fa a les infraestructures, comptabilitzen dotzen molins fariners de tres tipologies diferents: els hidràulics que funcionaven amb resclosa i bassa, amb una variant on la força motriu era exercida per la pressió d'un pou, els eòlics amb el vent, i els de sang amb la força animal. De forns de calç, una contrucció destinada a obtenir la calç viva, que una vegada barrejada amb aigua i sorra, esdevenia un morter de gran duresa, coneixem els forns de na Fornera a Santa Creu, el forn de Rubiés, el forn de Sant Baldiri i el de la Vall. Malgrat l'aïllament i l'escarpada orografia, la demarcació estava ben comunicada. El capbreu descriu mig centenar de camins públics, d'on s'esbrancaven milers de corriols per accedir a les 1.718 finques declarades pels emfiteutes. També se citen premses, trulls d'oli, cellers i dues ferreries per esmolar les eines.

(1) Cal recordar que una cosa són els capbrevants de cada demarcació: 97 a la Vall, 57 a Sant Baldiri, 73 a Santa Creu de Rodes, 5 a les Palomeres, 16 a Sant Romà, 20 a Ses Rieres, 5 a Sitges, 16 a Armenrodes i 60 a la Selva de Mar, i de l'altra els residents al lloc d'origen, evidentment molts menys. Un cas semblant passa amb els 81 masos inventariats al capbreu, que inclouen els habitats, els desahabitats, els ròncs i els derruïts.